

7. Міняйло Н.Є. Зарубіжний досвід запобігання організованій злочинності / Н.Є. Міняйло // Наук. вісн. Чернівецького університету. – 2013. – Випуск 660. – Правознавство. – С. 144–148 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lawreview.chnu.edu.ua/visnuku/st/660/25.pdf>.

8. Основні завдання ДПСУ / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dpsu.gov.ua/ua/about/mission.htm>.

9. Шостко О.Ю. Європейський досвід запобігання організованій злочинності: теоретичні питання / О.Ю. Шостко // Право України. – 2010. – № 2. – С. 198–203.

МИРОНОВ А. М.,
здобувач кафедри організації судових
та правоохоронних органів
(Національний юридичний
університет імені Ярослава Мудрого)

УДК 343.163 (477)

ПРОКУРОРСЬКИЙ НАГЛЯД ЗА ЗАКОННІСТЮ ЗАКРИТТЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Автором у науковій статті досліджуються проблеми забезпечення законності закриття кримінальних проваджень засобами прокурорського нагляду. Розглядаються підстави закриття кримінальних проваджень. Визначається процесуальний порядок прийняття рішення про закриття кримінального провадження і перевірки його прокурором.

Ключові слова: прокурор, прокурорський нагляд, закриття кримінального провадження, постанова про закриття кримінального провадження, закінчення досудового розслідування.

Автором в научной статье исследуются проблемы обеспечения законности прекращения уголовных производств средствами прокурорского надзора. Рассматриваются основания прекращения уголовных производств. Определяется процессуальный порядок принятия решения о прекращении уголовного производства и проверки его прокурором.

Ключевые слова: прокурор, прокурорский надзор, прекращение уголовного производства, постановление о прекращении уголовного производства, окончание досудебного расследования.

The author in scientific article investigates problems of law enforcement of termination of criminal proceedings by means of public prosecutor's supervision. The bases of termination of criminal proceedings are considered. The procedural order of decision-making on termination of criminal proceedings and check by his prosecutor is defined. Offers concerning improvement of public prosecutor's supervision in this sphere are formulated.

Key words: prosecutor, public prosecutor's supervision, termination of criminal proceedings, resolution on termination of criminal proceedings, completion of pre-judicial investigation.

Вступ. Актуальність теми дослідження визначається провідною роллю прокурора як у кримінальному провадженні в цілому, так і на етапі закінчення досудового розслідування зокрема. Практика показує, що найбільша кількість порушень закону трапляється при закінченні досудового розслідування у формі закриття кримінального провадження, що зумовлює необхідність дослідження проблем прокурорського нагляду за додержанням законності під час закриття кримінального провадження.

Проблеми забезпечення законності на етапі закінчення досудового розслідування опинилися у полі уваги багатьох українських та зарубіжних учених у галузі кримінального процесу та теорії прокурорської діяльності, зокрема: Ю.М. Грошевого, В.С. Зеленецького, О.В. Капліної, П.М. Каркача, Г.К. Кожевнікова, М.В. Косюти, А.В. Лапкіна, В.Т. Маляренка, О.О. Торбаса та ін. Разом із тим проблеми прокурорського нагляду за законністю кримінальних проваджень в умовах дії нового КПК України предметно ще не досліджувалися.

Постановка завдання. Цілями даної наукової статті є заповнення вказаних теоретичних прогалин і дослідження правових засобів прокурорського нагляду за додержанням законів при закінченні досудового розслідування у формі закриття кримінального провадження.

Результати дослідження. Правова природа прокурорського нагляду за законністю закриття кримінального провадження впливає із того, що згідно із ч. 2 ст. 283 КПК України прокурор зобов'язаний у найкоротший строк після повідомлення особі про підозру здійснити одну з таких дій: 1) закрити кримінальне провадження; 2) звернутися до суду з клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності; 3) звернутися до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру. Відповідно законодавець виділяє три форми закінчення досудового розслідування, пов'язавши їх реалізацію із прокурором через конструювання відповідного процесуального обов'язку останнього (у найкоротший строк після повідомлення особі про підозру здійснити одну із цих дій, тобто обрати відповідну форму закінчення досудового розслідування).

Зазначений обов'язок прокурор реалізує в межах процесуального керівництва досудовим розслідуванням, яке визначається О.М. Косим, як самостійний напрям прокурорської діяльності, спрямований на забезпечення швидкого, повного, всебічного і неупередженого розслідування – дослідження всіх обставин вчиненого кримінального правопорушення з метою надання зібраним доказам належної правової оцінки [1, с. 107]. Дану діяльність необхідно розглядати в контексті здійснення прокурором кримінального переслідування, що, як вказує А.В. Лапкін, у широкому значенні охоплює всю процесуальну діяльність у кримінальному провадженні: встановлення події і обставин злочину, особи, що його вчинила, доведення винності останньої і її покарання [2, с. 53]. При цьому, як слушно зауважує В.С. Бабкова, процесуальне керівництво розслідуванням з боку прокурора передбачає, що він наділений владними повноваженнями, використовуючи які повинен забезпечити законність і обґрунтованість процесуальних рішень органів досудового розслідування і, відповідно, для виконання цього завдання він має повноваження щодо скасування незаконних і необґрунтованих рішень слідчого [3, с. 71]. Особливе значення вказані твердження набувають стосовно такої форми закінчення досудового розслідування, як закриття кримінального провадження, оскільки її реалізація на практиці часто пов'язана із порушеннями вимог закону.

Так, за даними прокурорської статистики, за 2014 р. прокурорами було скасовано 42 077 незаконних постанов слідчих про закриття кримінального провадження, з числа яких направлено до суду 585 кримінальних проваджень [4]. За 9 місяців 2015 р. таких випадків зафіксовано 30 492, в т. ч. направлено до суду 484 кримінальні провадження [5]. Для порівняння зазначимо, що за 2014 р. загалом слідчими за ч. 1 п. п. 1, 2, 4, 6 ст. 284 КПК України було закрито 608 297 кримінальних проваджень [6]. Таким чином, прокурорами скасовано приблизно 7% рішень слідчих про закриття кримінальних проваджень. Очевидно, що зазначені дані свідчать про стійку негативну практику протизаконного закриття слідчими кримінальних проваджень із різних підстав. Прокурори, як показує статистика, за кількісними показниками реагують на ці факти досить активно, хоча можна припустити, що певна кількість незаконно закритих кримінальних проваджень проходить повз їхню увагу.

Загалом, характеризуючи закриття кримінального провадження як форму закінчення досудового розслідування, необхідно відзначити, що у науковій юридичній літературі воно визначається, як закінчення досудового розслідування, яке відбувається в силу наявності обставин, що виключають кримінальне провадження. Із закриттям кримінального провадження процесуальна діяльність при цьому повністю закінчується, подальше таке провадження є неможливим до того часу, коли постанова про закриття кримінального провадження не буде скасована в установленому КПК України порядку [7, с. 707]. При цьому обставини, що виключають кримінальне провадження, можуть бути як реабілітуючими, так і не реабілітуючими. В останніх випадках (до яких відноситься закриття кримінального провадження за п. п. 5–8 ч. 1 ст. 284 КПК) необхідно встановити факт вчинення конкретною особою протиправного діяння, передбаченого Законом України про кримінальну відповідальність, що, в свою чергу, не надає права цій особі на реабілітацію [8, с. 26]. Застосування кожної із встановлених законом підстав для закриття кримінального провадження має свою специфіку, яка має враховуватися прокурором при здійсненні нагляду за законністю прийняття відповідних рішень, проте всі ці особливості неможливо розкрити в межах даної публікації, тож вони мають стати предметом подальших наукових розвідок.

Суб'єктами закриття кримінального провадження, виходячи із норм ст. 284 КПК України, є слідчий, прокурор або суд. Так, кримінальне провадження закривається судом: 1) у зв'язку зі звільненням особи від кримінальної відповідальності; 2) якщо прокурор відмовився від підтримання державного обвинувачення, за винятком випадків, передбачених КПК України; 3) досягнуто податковий компроміс у справах про кримінальні правопорушення, передбачені ст. 212 Кримінального кодексу України, відповідно до підрозділу 9-2 розділу XX «Перехідні положення» Податкового кодексу України. Однак випадки закриття кримінального провадження судом не можна вважати формами закінчення досудового розслідування, оскільки відповідні рішення приймаються судом уже у судовому кримінальному провадженні. Так, наприклад, закриття кримінального провадження зі звільненням особи від кримінальної відповідальності здійснюється судом, проте досудове розслідування у зв'язку із цією підставою закінчується прокурором, який направляє до суду відповідне клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності. Таким чином, випадки закриття кримінального провадження судом не охоплюються нашим дослідженням і не входять до предмета прокурорського нагляду за законністю закриття кримінального провадження.

На стадії досудового розслідування кримінальне провадження мають право закрити прокурор або слідчий. Законодавець розмежовує між цими суб'єктами сферу їх компетенції з даного питання. Так, слідчий приймає постанову про закриття кримінального провадження з таких підстав: 1) встановлена відсутність події кримінального правопорушення; 2) встановлена відсутність у діянні складу кримінального правопорушення; 3) набрав чинності закон, яким скасована кримінальна відповідальність за діяння, вчинене особою; 4) стосовно податкових зобов'язань особи, яка вчинила дії, передбачені статтею 212 Кримінального кодексу України, досягнутий податковий компроміс відповідно до підрозділу 9-2 розділу XX «Перехідні положення» Податкового кодексу України. Необхідною умовою, яка допускає можливість прийняття відповідного рішення саме слідчим, є те, що в такому кримінальному провадженні жодній особі не повідомлялося про підозру.

Право прокурора приймати рішення про закриття кримінального провадження визначене у п. 8 ч. 2 ст. 36 КПК України і розглядається дослідниками, як важлива складова діяльності прокурора щодо процесуального керівництва досудовим розслідуванням [9, с. 229]. Згідно з абз. 3 ч. 3 ст. 284 КПК України прокурор приймає рішення про закриття кримінального провадження щодо підозрюваного з усіх підстав для цього, що передбачені ч. 1 ст. 284 КПК України. Вказівка закону на те, що прокурор приймає таке рішення «щодо підозрюваного», передбачає необхідність повідомлення певній особі про підозру у даному кримінальному провадженні. Таке обмеження ставить питання про можливість прокурора закрити кримінальне провадження в інших випадках, коли у даному кримінальному провадженні жодній особі про підозру не повідомлялося. Буквальне тлумачення положень

закону не допускає такої можливості, хоча загальна роль прокурора у кримінальному провадженні як процесуального керівника досудового розслідування дозволяє стверджувати про необхідність наділення прокурора повноваженням закривати кримінальне провадження з будь-якої підстави для цього, визначеної законом, крім тих випадків, коли це є виключною компетенцією суду. Таким чином, відносно слідчого прокурор володіє більш широкою компетенцією із вирішення питання про закриття кримінального провадження. Він наділяється додатковим повноваженням приймати рішення про закриття кримінального провадження щодо підозрюваного (слідчий такого права не має), що тягне за собою припинення кримінального переслідування конкретної особи, проте передбачає продовження кримінального провадження, розпочато за фактом вчинення певного кримінального правопорушення, оскільки згідно з ч. 5 ст. 284 КПК України рішення прокурора про закриття кримінального провадження щодо підозрюваного не є перешкодою для продовження досудового розслідування щодо відповідного кримінального правопорушення.

Разом із тим у більшості випадків рішення щодо закриття кримінального провадження приймається саме слідчим. Це ставить питання про належний механізм контролю за законністю, обґрунтованістю і вмотивованістю відповідних рішень. Згідно з нормами ч. 5 ст. 284 КПК України перевірка цих питань покладається на прокурора. Аналіз зазначених положень дозволяє зробити висновок, що закон передбачає дві форми прокурорського нагляду за законністю рішення слідчого про закриття кримінального провадження: 1) в порядку обов'язкової перевірки відповідної постанови слідчого та 2) в порядку оскарження з боку заявника, потерпілого. Розглянемо ці ситуації більш детально.

Визначаючи коло осіб, яким в обов'язковому порядку надсилається копія постанови слідчого про закриття кримінального провадження, законодавець передбачив в їх числі заявника, потерпілого та прокурора. На відміну від перших двох суб'єктів, на останнього покладається обов'язок перевірити законність і обґрунтованість прийнятого слідчим рішення протягом 20 днів із моменту отримання копії постанови. І хоча такий обов'язок прямо не закріплено в законі, вважаємо, що він впливає із повноваження прокурора, передбаченого п. 7 ч. 2 ст. 36 КПК України, а саме скасовувати незаконні та необґрунтовані постанови слідчих. У цьому сенсі формулювання ч. 6 ст. 284 КПК України відносно того, що прокурор «має право» скасувати таку постанову, є не зовсім коректним, адже у випадку виявлення незаконності чи необґрунтованості постанови слідчого про закриття кримінального провадження прокурор зобов'язаний її скасувати. Таким чином, отримавши копію відповідної постанови слідчого, прокурор повинен уважно її вивчити, співставивши викладені у постанові обставини з інформацією, яка міститься в Єдиному реєстрі досудових розслідувань, а також наглядовому провадженні прокурора. В окремих випадках незаконність постанови очевидна вже із самого її тексту (наприклад, слідчий приймає рішення про закриття кримінального провадження щодо підозрюваного, тоді як таке рішення має право прийняти лише прокурор тощо). В інших випадках обґрунтованість постанови потребує додаткової перевірки, в межах якої за необхідності прокурор може використати повноваження, передбачене п. 2 ч. 2 ст. 36 КПК України, а саме, мати повний доступ до матеріалів, документів та інших відомостей, що стосуються досудового розслідування, і витребувати у слідчого матеріали досудового розслідування. Оцінивши всі наявні відомості у їх єдності і взаємозв'язку, прокурор формує власну позицію щодо законності та обґрунтованості наявної постанови, й у тому випадку, коли вона розходиться із позицією слідчого, приймає рішення про скасування такої постанови.

Загалом аналогічним є використання повноважень прокурора щодо іншої виділеної нами форми перевірки законності постанови про закриття кримінального провадження, а саме, у випадку оскарження її заявником, потерпілим. Таке оскарження, відповідно до ч. 6 ст. 284 КПК України, допускається протягом десяти днів із моменту отримання заявником, потерпілим копії постанови, оскільки саме в межах цього строку прокурору надається повноваження скасувати постанову слідчого за скаргою відповідних учасників процесу. Разом із тим таке формулювання вбачається недосконалим, адже пропущення заявником чи потерпілим десятиденного строку на оскарження постанови не впливає на можливість прокурора

її скасувати (таке право і обов'язок у нього зберігається впродовж 20 днів після одержання копії постанови слідчого), а лише може призвести до відмови прокурора розглядати і вирішувати відповідну скаргу у зв'язку із пропущеним строком її подання.

В той же час не можна виключати і ситуацій, коли одержання заявником, потерпілим копії постанови про закриття кримінального провадження не співпадає у часі з її одержанням прокурором (наприклад, через запізніле повідомлення таких осіб, їх тимчасову відсутність на території України тощо). В цих випадках прокурор набуває права скасувати незаконну чи необґрунтовану постанову слідчого після спливу 20-денного строку з моменту отримання її копії прокурором, проте лише в межах додержання заявником, потерпілим 10-денного строку з моменту отримання ними копії такої постанови.

При цьому необхідно звернути увагу на те, що закон не встановлює строку розгляду і вирішення прокурором скарги заявника, потерпілого на постанову слідчого про закриття кримінального провадження. Це дозволяє зробити висновок, що у відповідних випадках прокурор може вийти за межі встановленого законом 20-денного строку на скасування незаконної чи необґрунтованої постанови слідчого про закриття кримінального провадження. З огляду на це, конкретний строк вирішення прокурором відповідної скарги має бути визначений у ч. 6 ст. 284 КПК України.

Актом реагування прокурора на незаконне чи необґрунтоване рішення слідчого про закриття кримінального провадження є постановою прокурора про скасування постанови про закриття кримінального провадження. Зазначений акт має структуру, типову для кримінальних процесуальних постанов, і повинен відповідати вимогам до них, сформульованим у ч. 5 ст. 110 КПК України. Так, відповідна постановою прокурора складається з: 1) вступної частини, яка повинна містити відомості про: місце і час прийняття постанови; прізвище, ім'я, по батькові, посаду прокурора, який прийняв постанову; 2) мотивувальної частини, яка повинна містити відомості про: зміст обставин, які є підставами для прийняття постанови; мотиви прийняття постанови, їх обґрунтування та посилання на положення КПК України. У цій частині прокурор викладає встановлені на момент прийняття постанови обставини кримінального провадження, а також обґрунтовує, чому вважає постанову про закриття кримінального провадження, винесену слідчим, незаконною або необґрунтованою; 3) резолютивної частини, яка повинна містити відомості про: зміст прийнятого процесуального рішення (скасування постанови слідчого про закриття кримінального провадження та продовження досудового розслідування); місце та час (строки) його виконання; особу, якій належить виконати постанову; можливість та порядок оскарження постанови. Зазначена постановою прокурора виготовляється на офіційному бланку та підписується службовою особою прокуратури, яка прийняла відповідне процесуальне рішення. Її копію доцільно направляти тим самим суб'єктам, яким згідно із ч. 6 ст. 284 КПК України повинна направлятися копія постанови слідчого про закриття кримінального провадження, а саме заявнику та потерпілому, задля інформування цих учасників кримінального провадження про те, що воно продовжується у загальному порядку.

Висновки. Підбиваючи підсумок, необхідно констатувати, що прокурорський нагляд слугує важливим засобом забезпечення законності при закінченні досудового розслідування у формі закриття кримінального провадження. Прокурор наглядає за законністю рішень слідчого про закриття кримінального провадження шляхом перевірки відповідних постанов, проведення якої є службовим обов'язком прокурора-процесуального керівника досудового розслідування. Крім того, перевірка відповідних постанов здійснюється прокурором за скаргами заявника або потерпілого. Актом реагування прокурора на незаконне чи необґрунтоване рішення слідчого про закриття кримінального провадження є постановою про скасування відповідної постанови слідчого.

Список використаних джерел:

1. Косий О.М. Повноваження прокурора у кримінальному переслідуванні в аспекті процесуального керівництва досудовим розслідуванням / О.М. Косий // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. – 2013. – № 2. – С. 106–113.

2. Лапкін А.В. Кримінальне переслідування – перспективна функція прокуратури / А.В. Лапкін // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2011. – № 1. – С. 52–58.
3. Бабкова В.М. Проблеми здійснення прокурором наглядових повноважень у формі процесуального керівництва під час проведення досудового розслідування / В.М. Бабкова // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2012. – № 3. – С. 71–73.
4. Звіт про роботу прокурора за 12 місяців 2014 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html>. – Заголовок з екрана.
5. Звіт про роботу прокурора за 9 місяців 2015 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html>. – Заголовок з екрана.
6. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень–грудень 2014 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html>. – Заголовок з екрана.
7. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. – Т. 1 / О.М. Бандурка, Є.М. Блажівський, Є.П. Бурдоль та ін.; за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, А.В. Портнова. – Х.: Право, 2012. – 768 с.
8. Ляш А.О. Закриття кримінального провадження за новим КПК України: деякі питання / А.О. Ляш, С.М. Благодир // Адвокат. – 2013. – № 1. – С. 25–28.
9. Лапкін А.В. Закон України «Про прокуратуру». Науково-практичний коментар / А.В. Лапкін. – Х.: Право, 2015. – 680 с.

СЛЮСАРЧУК Х. Р.,
аспірант кафедри кримінального
процесу та криміналістики
(Львівський національний університет
імені Івана Франка)

УДК 343.14

СПІВВІДНОШЕННЯ ТЕРМІНІВ «СТАНДАРТИ ДОКАЗУВАННЯ» ТА «СТАНДАРТИ ПЕРЕКОНАННЯ»

Статтю присвячено визначенню правової природи стандартів доказування в кримінальному провадженні та дослідженню понять «стандарти доказування» й «стандарти переконання». Також проведено науковий аналіз суті та значення понять «доказування» й «переконання» в змісті поняття «стандарти доказування (переконання)».

Ключові слова: стандарти доказування, переконання, тягар доказування та переконання.

Статья посвящена определению правовой природы стандартов доказывания в уголовном производстве и исследованию понятий «стандарты доказывания» и «стандарты убеждения». Также проведен научный анализ сути и значения понятий «доказывание» и «убеждение» в смысле понятия «стандарты доказывания (убеждения)».

Ключевые слова: стандарты доказывания, убеждение, бремя доказывания и убеждения.

